

Лариса В. Фролова, Олександра В. Роженко
**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

У статті проаналізовано існуючі підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства. Обґрунтовано системний підхід до комплексного оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Розроблено модель оцінювання економічної безпеки підприємства за системним підходом.

Ключові слова: економічна безпека підприємства; системний підхід; методика оцінки.

Рис. 2. Табл. 2. Літ. 22.

Лариса В. Фролова, Олександра В. Роженко
**МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ**

В статье проанализированы существующие подходы к оценке экономической безопасности предприятия. Обоснован системный подход к комплексной оценке уровня экономической безопасности предприятия. Разработана модель оценки экономической безопасности предприятия с использованием системного подхода.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия; системный подход; методика оценки.

Larysa V. Frolova¹, Oleksandra V. Rozhenko²
**METHODOICAL APPROACHES TO ENTERPRISE
ECONOMIC SECURITY ASSESSMENT**

The paper analyzes the existing approaches to enterprise economic security assessment. System approach to enterprise economic security integrated assessment is presented. Enterprise economic security assessment model in the framework of system approach is constructed.

Keywords: enterprise economic security; system approach; assessment method.

Постановка проблеми. В умовах ринку підтримка держави вітчизняних підприємств значно менша, що викликає необхідність формування власної системи безпечного функціонування. Ефективне управління підприємством здійснюється на основі забезпечення його економічної безпеки, відправною точкою чого є визначення її рівня.

Аналіз останніх публікацій. Оцінкою економічної безпеки підприємства за різними науковими підходами займалися такі вітчизняні та іноземні вчені: Т.Г. Васильців [1], В.М. Геєць [16], Н.Ю. Гічова [5], К.С. Горячева [6], О.А. Грунін [2], С.О. Грунін [2], В.С. Гусев [3], Г.Є. Дем'яненко [4], С.Б. Довбня [5], М.М. Ермошенко [6], В.А. Забродський [7], С.В. Капітула [8], М.О. Кизим [7], Г.Б. Клейнер [9], Д.В. Ковалев [10; 11], Г.В. Козаченко [12], О.М. Ляшенко [12], С.М. Марущак [13], Р.М. Микитюк [1], С.Н. Мищенко [14], Є.О. Мініна [15], Є.О. Олейніков [17], І.В. Плетникова [10], В.П. Пономарев [12], Т.В. Сухорукова [11], В.Л. Тамбовцев [9], Н.С. Третьякова [20], В.Ю. Халина [21], В.Т. Шлемко [22] та ін.

Так, в роботі [1, 186] автори запропонували методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, за яким рівень економічної

¹ Mykhaylo Tuhan-Baranovskiy Donetsk National University of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine.

² Mykhaylo Tuhan-Baranovskiy Donetsk National University of Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine.

безпеки визначається перевищенням фактичних значень окремих показників діяльності підприємства критичних обмежень індикаторів, та за кожним рівнем вказані пріоритетні структурні складові, що надає даному підходу ознак обмеженості та суб'єктивізму. В.М. Геєць ототожнює оцінювання рівня економічної безпеки підприємства з оцінюванням стану корпоративних ресурсів [16, 143]. О.А. Грунін та С.О. Грунін приділяють увагу виявленню загроз, що значно звужує зміст поняття «економічна безпека підприємства» та спотворює процес її забезпечення [2]. В.С. Гусев передбачає використання індикаторів, які визначаються суб'єктивно та потребують постійного уточнення [3]. Г.Є. Дем'яненко визначає суперечливі складові економічної безпеки торгового підприємства, що надмірно ускладнює процес оцінювання [4, 10]. С.Б. Довбня та Н.Ю. Гічова діагностують рівні економічної безпеки як поточний, тактичний та стратегічний, але не обґрунтовують віднесення складових до даних видів безпеки [5, 9]. В.А. Забродський та М.О. Кизим пропонують використання складних математичних розрахунків, що часто не є доцільним в практичній діяльності управління підприємством [7, 58]. В роботах [8; 9] увагу приділено оцінюванню невизначеності та рівня ймовірності небезпеки, що є лише одним з багатьох завдань комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства. Д.В. Ковалев та І.В. Плетникова розглядають оцінювання економічної безпеки як оцінювання ресурсного стану за дискусійним набором складових та показників [10]. Д.В. Ковалевим [11, 51] та В.Т. Шлемко [22, 37] визначено систему індикаторів, який притаманний суб'єктивізм та відсутня формалізація розрахунків. Г.В. Козаченко, В.П. Пономарев та О.М. Ляшенко оцінюють економічну безпеку на основі величини реінвестованого прибутку, що не дозволяє комплексно здійснити її забезпечення, тому що економічна безпека підприємства є комплексною категорією [12]. С.М. Марушак рівень економічної безпеки пропонує визначати експертним шляхом, що не дає можливості чітко обґрунтувати управлінські рішення [13, 19]. С.Н. Мищенко обґрунтував залежність ринкової вартості підприємства та рівня його економічної безпеки [14]. Є.О. Мініна відокремлює такі критерії економічної безпеки підприємства, як фінансові показники та показники кількісного оцінювання зовнішньої загрози [15, 156]. Є.О. Олейніков лишає дискусійним питання перелік складових та показників оцінки, також не вказані види локальних функцій [17, 143–158]. Методичний підхід Н.С. Третьякової базується на наявності прибутку, що не враховує багатьох інших показників, які розкривають багатозначність економічної безпеки підприємства [20]. В.Ю. Халиною використано при оцінюванні економічної безпеки підприємства лише показники динаміки за складовими та не обґрунтовано визначення її рівнів [21, 179].

Невирішені частини проблеми. У науковій літературі питання оцінювання економічної безпеки підприємства має широке висвітлення. Але одностайна думка вчених щодо методичного підходу до комплексного оцінювання економічної безпеки підприємства відсутня, переважно проблема полягає у відсутності всеосяжності розкриття змісту економічної безпеки підприємства та об'єктивізму методик. Звідси постає основна проблема – ефективно управління підприємством на основі забезпечення його економічної безпеки.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні системного підходу та моделі оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Завдання для вирішення в рамках досягнення поставленої мети:

- критичний аналіз існуючих методик оцінювання економічної безпеки підприємства;
- обґрунтування системного підходу до комплексного оцінювання рівня економічної безпеки підприємства;
- обґрунтування методики оцінювання рівня економічної безпеки торговельних підприємств.

Основні результати дослідження. Економічна безпека – багатопредметна та багатогранна категорія, її оцінювання вимагає ретельного дослідження та всебічного аналізу. Задля забезпечення економічної безпеки підприємства ключовим питанням є її оцінювання. Якість кількісного оцінювання економічної безпеки підприємства як підґрунтя ефективного управління залежить саме від методу її визначення.

Дослідження літературних джерел демонструє розмаїття методик оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, які можна класифікувати за такими ознаками: за підходами до оцінювання та за використанням експертних оцінок (рис. 1).

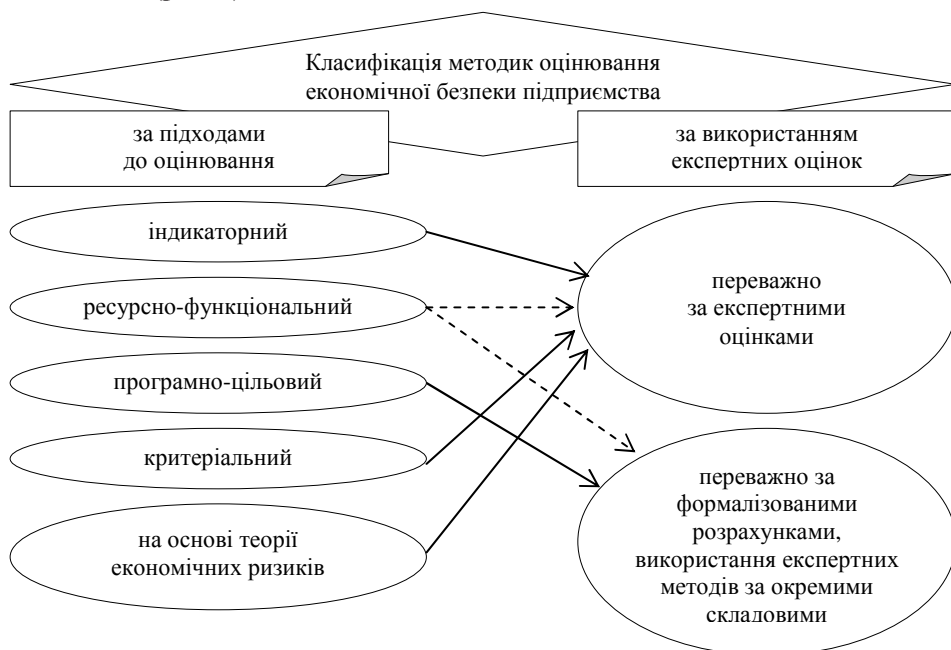

Рис. 1. Класифікація методик оцінювання економічної безпеки підприємства, побудовано на основі [1–17; 20–22]

Методики оцінювання економічної безпеки підприємства можна згрупувати за такими підходами:

- індикаторний [1; 3; 11; 22], за яким оцінювання економічної безпеки підприємства здійснюється, спираючись на індикатори (порогові значення

показників), порівнюючи з ними фактичні значення показників підприємства. Незважаючи на всі переваги даного підходу, якість оцінювання економічної безпеки підприємства є досить низькою через значний суб'єктивізм визначення індикаторів та їх порогових значень, які в динамічних умовах ринку постійно змінюються;

- ресурсно-функціональний [4; 10; 13; 16; 17; 21] – передбачає оцінювання економічної безпеки підприємства як за її складовими, так і для підприємства в цілому. Цей підхід є більш точним та глибшим ніж попередній, але він теж передбачає використання експертних методів при оцінюванні значимості та вагомості складових економічної безпеки підприємства, які не можуть бути уніфіковані для масового використання на підприємствах, та залежать від галузевої, організаційно-правової ознаки тощо. Також невирішеним питанням є формування набору складових економічної безпеки підприємства, що знижує об'єктивність її оцінки;

- програмно-цільовий [5; 7] – спирається на методи математичного аналізу та супроводжується складними математичними розрахунками. Характеризується цей підхід отриманням чітких та достовірних результатів на теоретичному рівні дослідження, але водночас важкістю їх інтерпретації в практичному використанні.

- критеріальний – використовуються критерії економічної безпеки: наявність та величина прибутку, фінансові показники [15; 20], вартість підприємства [14], величина інвестицій [12]. За даного підходу втрачається комплексність оцінки економічної безпеки підприємства, що дозволяє зробити тільки обмежені висновки, на певну дату, без виділення перспектив діяльності;

- підхід на основі теорії економічних ризиків, підґрунтям якого є побудова механізму економічної безпеки підприємства на підставі моделювання можливих загроз та їх аналізу. Для різних загроз розраховується ризик, невизначеність або вірогідність [2; 8; 9]. Але в науковій літературі методики оцінки невизначеності як економічної категорії відсутні або представлені фрагментарно. Також за цим підходом увага приділяється опору загрозам, що звужує поняття економічної безпеки підприємства.

За використанням експертних оцінок рівня економічної безпеки підприємства наведені підходи, можна згрупувати на два види: перший вид – методики, за якими оцінювання економічної безпеки здійснюється переважно за експертними оцінками [1–3; 8–10; 12; 14; 15; 20; 22], другий вид – оцінювання здійснюється переважно за формалізованими розрахунками, експертні методи використовуються лише для окремих складових [4; 5; 7; 11; 13; 16; 17; 21].

Методики першого виду, маючи дуже високий рівень суб'єктивізму, не можуть буди підґрунтям для ефективного управління підприємством, тобто оцінка економічної безпеки за такою методикою не дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Другий вид методик – більш чіткий та об'єктивний, але проблема відокремлення складових економічної безпеки підприємства та формування системи показників за кожною складовою формує недоліки цього виду мето-

дик. А саме: громіздкість, неоднозначність та суперечливість розрахунків, відсутність всебічного, комплексного та об'єктивного результату, який би слугував інструментом ефективного управління підприємством.

Виходячи з того, що економічна безпека підприємства розглядається як складна динамічна система низкою елементів, певним способом пов'язаних між собою і з зовнішнім середовищем, пропонується здійснювати оцінювання економічної безпеки підприємства за системним підходом. Системний підхід передбачає використання статичного та динамічного аналізу стану досліджуваного об'єкта в поєднанні [19, 24]. Особливістю даного підходу до оцінювання економічної безпеки підприємства є те, що статичні дослідження (обсягу і структури) доповнюються динамічними дослідженнями в оцінювання економічної безпеки підприємства, тобто індексними показниками, показниками співвідношення та ефективності. Оцінювання економічної безпеки підприємства здійснюється з урахуванням всіх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, взаємозалежностей і співпідпорядкованості його окремих елементів. Таким чином, системний підхід дозволяє оцінити не тільки стан об'єкта дослідження, а й напрямок його розвитку.

Модель оцінювання економічної безпеки підприємства за системним підходом передбачає (рис. 2):

1) формування системи показників оцінки за 5 групами показників: обсягу, структури, динаміки, співвідношення та ефективності по кожній локальній складовій економічної безпеки підприємства (безпека трудових, фінансових, матеріальних та нематеріальних ресурсів, безпека управління, маркетингу, виробництва (торгівлі) [18, 142];

2) визначення інтегрального показника для кожної групи показників;

3) визначення інтегрального показника за локальною складовою;

4) розрахунок загального інтегрального показника за всіма локальними складовими економічної безпеки підприємства.

Для практичної апробації даної моделі оцінки економічної безпеки підприємства обрано 5 торговельних підприємств м. Києва та Донецької області: ТОВ «Наш бізнес», ТОВ «АРС-НОВА», ПП «ВЕМ», ТОВ «Ф.Б.С.Сервіс», ТОВ «Гріко».

За даними підприємствами вказані в табл. 1 показники стандартизовано методом макси-мінімуму, за допомогою адитивної та мультиплікативної згортки розраховано інтегральні показники за кожною групою показників, за локальними складовими першого і другого рівнів та інтегральні показники економічної безпеки підприємства.

Розрахунки здійснено за період 2013–2014 рр. (табл. 2), за результатами можна зробити такі висновки:

- ТОВ «Гріко» – спостерігається зростання економічної безпеки підприємства, переважно за рахунок безпеки функціонування, пропонується продовжити зростання;

- ТОВ «Наш бізнес» – спостерігається незначне зростання економічної безпеки (безпека ресурсів знизилась, а безпека функціонування зросла), пропонується стабілізувати діяльність та в подальшому підвищувати економічну безпеку підприємства;

- ТОВ «Ф.Б.С.Сервіс» – відбувається незначне зниження загального інтегрального та інтегрального показника за складовими першого рівня, але за другим рівнем спостерігається як зниження, так і зростання. Необхідно зупинити зниження та стабілізувати економічну безпеку;

- ТОВ «АРС-НОВА» та ПП «ВЕМ» – інтегральний показник економічної безпеки знижується практично за всіма складовими, пропонується зупинити зниження та зберегти існуючий рівень.

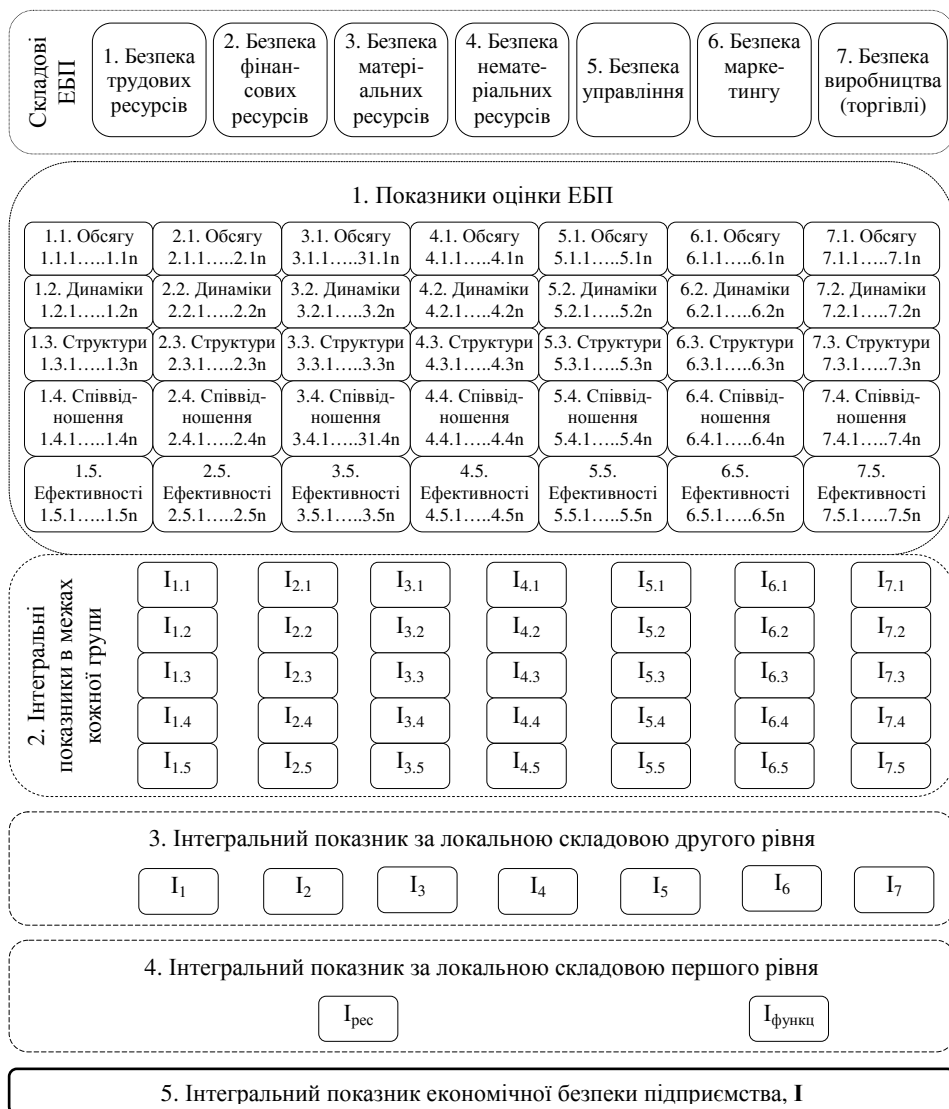

Рис. 2. Модель оцінювання економічної безпеки підприємства за системним підходом, авторська розробка

Таблиця 1. Система показників оцінювання рівня економічної безпеки торговельних підприємств, авторська розробка

Складові ЕБП	Показники оцінки				5. Ефективності
	1. Обсягу	2. Структури	3. Динаміки	4. Співвідношення	
Безпека трудових ресурсів	Розмір мінімальної ЗП. Середня ЗП наукових працівників в місцях. Суміщення діяльності	Частки: ІТ і наукових працівників; промислово-виробничого персоналу у загальній чисельності. Стабільність кадрів	Темп змін співвідношення середньої ЗП до мінімальної. Темп змін частки інженерно-технічних і наукових працівників. Темп змін продуктивності праці. Темп змін ефективності трудових ресурсів	Співвідношення середньої ЗП до мінімальної. Співвідношення темпів змін продуктивності праці та середньої заробітної плати	Продуктивність праці. Ефективність труд ресурсів
Безпека фінансових ресурсів	Розмір дебіторської та кредиторської заборгованостей з контрагентами. Запас фінансової міцності. Заборгованість перед бюджетом	Коефіцієнти: фінансової незалежності; забезпеченості власними оборотними коштами	Темпи змін: коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами; коефіцієнта фінансової незалежності; загальної ліквідності; коефіцієнта покриття заборгованості перед бюджетом; маневреності власних коштів; фінансової стійкості; ефективності інвестицій; ефективності зобов'язань; ефективності власного капіталу	Коефіцієнти: маневреності власних коштів; фінансової стійкості; загальної ліквідності; покриття заборгованості перед бюджетом	Ефективність власного капіталу. Ефективність зобов'язань. Ефективність інвестицій
Безпека матер. ресурсів	Введення в дію ОПФ. Сума матеріальних витрат	Частка: ОЗ у вартості майна; запасів у вартості майна	Темпи змін: частки ОЗ у вартості майна; частки запасів у вартості майна; ефективності матеріальних ресурсів; фондодвидачі; запасовидачі	Співвідношення сум залишкової вартості основних засобів та власного капіталу. Фондодвидача. Запасовидача	Ефективність: ОЗ; запасів; матеріальних ресурсів
Безпека нематеріальних ресурсів	Сума штрафних санкцій. Кількість зафіксованих витоків інформації. Освоєння нових видів продукції. Впровадження інновацій	Частки: нематеріальних активів у вартості майна; правових (передбачених або відшкодованих) витрат. Коефіцієнт оновлення технології	Темп змін частки нематеріальних активів у вартості майна. Темп змін співвідношення нерозподіленого прибутку до прибутку за мінімальним рівнем рентабельності. Темп змін фондодвидачі нематеріальних активів. Темп змін ефективності нематеріальних активів	Співвідношення чистого фінансового результату до прибутку за мінімальним рівнем рентабельності. Фондодвидача нематеріальних активів	Ефективність нематеріальних активів

Закінчення табл. 1

Складові ЕБП	Показники оцінки				
	1. Обсягу	2. Структури	3. Динаміки	4. Співвідношення	5. Ефективності
Безпека управління	Кількість рейдерських атак, випадків завдання фізичної шкоди підприємству. Монополізація зв'язків з поставальниками	Частка витрат, які попередила охорона підприємства. Коефіцієнти: поточних зобов'язань; мобільності активів	Темп змін коефіцієнт мобільності активів. Темп змін співвідношення сум дебіторської та кредиторської заборгованостей. Темп змін ефективності оборотних активів. Темп змін ефективності оборотних активів	Співвідношення темпів змін виручки й темпу зростання дебіторської заборгованості; темпів змін сум виручки і активів; сум виручки та власного капіталу x 12; сум дебіторської та кредиторської заборгованостей	Ефективність оборотних активів. Ефективність оборотних активів
Безпека маркетингу	Розірвання та втрата зв'язків. Обсяг продажів (дохід від реалізації)	Частка ринку, яку займає підприємство. Рівень доходу від реалізації	Темп змін частки ринку, яку займає підприємство. Темп змін рівня доходу від реалізації. Темп змін ефективності витрат обігу. Темп змін ефективності комерційної діяльності	Співвідношення частки ринку, що належить підприємству, та частки ринку, що належить головному конкуренту; темпу змін товарообороту до темпу рівня витрат обігу	Ефективність витрат обігу. Ефективність комерційна
Безпека виробництва (торгівлі)	Собівартість продукції. Штрафи за порушення природоохоронного законодавства (екологічних норм)	Коефіцієнт виходу готової продукції. Коефіцієнт використання виробничих потужностей	Темп змін коефіцієнта використання виробничих потужностей; чистого фінансового результату на м ² торгової площі; коефіцієнта оборотності оборотних активів; коефіцієнта оборотності зобов'язань; коефіцієнта оборотності власного капіталу; коефіцієнта оборотності оборотних активів; ефективності виробництва	Фінансовий результат на 1 м ² торг. площі. Коефіцієнт оборотності оборотних активів. Коефіцієнт оборотності зобов'язань. Коефіцієнт оборотності власного капіталу. Коефіцієнт оборотності оборотних активів	Ефективність виробництва

Таблиця 2. Результати оцінювання економічної безпеки підприємств, авторська розробка

Підприємства	Період	Безпека трудових ресурсів		Безпека фінансових ресурсів		Безпека матеріальних ресурсів		Безпека нематеріальних ресурсів		Безпека ресурсів		Безпека управління		Безпека маркетингу		Безпека виробництва (торгівлі)		Безпека функціонування		Економічна безпека підприємства	
		I	ΔI	I	ΔI	I	ΔI	I	ΔI	I	ΔI	I	ΔI	I	ΔI	I	ΔI	I	ΔI	I	ΔI
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
	2013	0,521	-0,280	0,243	0,019	0,338	-0,030	0,010	-0,001	0,144	-0,029	0,092	0,181	0,385	-0,131	0,495	0,047	0,260	0,075	0,193	0,003
ТОВ «Наш бізнес»	2014	0,242	-0,277	0,263	0,025	0,308	-0,241	0,009	-0,179	0,115	-0,285	0,273	0,181	0,254	-0,131	0,542	0,304	0,335	0,196	0,196	0,003
	2013	0,555	-0,277	0,551	0,025	0,509	-0,241	0,185	-0,179	0,412	-0,285	0,337	-0,295	0,312	-0,185	0,549	0,304	0,387	0,399	0,399	-0,281
ТОВ «АРС-НОВА»	2014	0,278	-0,223	0,576	0,004	0,268	-0,159	0,006	-0,150	0,127	-0,215	0,042	-0,295	0,128	-0,273	0,245	-0,086	0,110	0,118	0,118	-0,218
	2013	0,556	-0,223	0,437	0,004	0,375	-0,216	0,160	-0,150	0,347	-0,215	0,487	-0,281	0,421	-0,273	0,362	-0,086	0,420	0,382	0,382	-0,218
ПП «ВЕМ»	2014	0,334	-0,223	0,441	0,004	0,216	-0,159	0,009	-0,150	0,132	-0,215	0,206	-0,281	0,148	-0,273	0,276	-0,086	0,204	0,164	0,164	-0,218
	2013	0,106	0,443	0,529	-0,157	0,110	0,237	0,161	-0,151	0,178	-0,015	0,221	0,190	0,746	-0,630	0,340	0,081	0,383	0,261	0,261	-0,051
ТОВ «Ф.Б.С.Сервіс»	2014	0,549	0,443	0,372	-0,157	0,347	0,237	0,010	-0,151	0,162	-0,015	0,411	0,190	0,116	-0,630	0,422	0,081	0,272	0,210	0,210	-0,051
	2013	0,254	0,396	0,407	0,031	0,079	0,084	0,544	-0,281	0,259	0,023	0,258	0,343	0,108	0,501	0,033	0,508	0,097	0,158	0,158	0,247
ТОВ «Грико»	2014	0,650	0,396	0,438	0,031	0,084	0,004	0,263	-0,281	0,282	0,023	0,601	0,609	0,609	0,609	0,541	0,541	0,583	0,405	0,405	0,247
	2013	0,254	0,396	0,407	0,031	0,079	0,084	0,544	-0,281	0,259	0,023	0,258	0,343	0,108	0,501	0,033	0,508	0,097	0,158	0,158	0,247

де I – значення інтегрального показника; ΔI – відхилення значення інтегрального показника.

Дані пропозиції є підґрунтям для розробки стратегії діяльності підприємств. Авторська модель оцінки економічної безпеки підприємства є уніфікованою, об'єктивною та комплексною, вона дозволяє ґрунтовно, з урахуванням складності ієрархічної системи економічної безпеки, здійснювати об'єктивні розрахунки та приймати ефективні управлінські рішення задля забезпечення економічної безпеки підприємства.

Запропонований системний підхід до оцінювання економічної безпеки підприємства дає змогу об'єктивно досліджувати широке коло елементів підприємства та визначати як його стан, так і напрямок розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропонований системний підхід вирішує завдання комплексності дослідження, охоплюючи всі ланки і всі сторони діяльності підприємства і всебічно вивчаючи причинні залежності в економіці підприємства.

Використання системного підходу до оцінювання економічної безпеки підприємства формує зміст процесу забезпечення економічної безпеки підприємства, що розуміється не як процес боротьби з явищами, визначеними як загрози, а як здатність підприємства існувати за будь-яких умов та діяти відповідно до своєї економічної стратегії при досягненні максимально можливих фінансових результатів за умов ефективного використання ресурсів.

За цим підходом передбачено використання 5 груп показників: обсягу, структури, динаміки, співвідношення та ефективності, що дозволяє здійснити кількісне оцінювання економічної безпеки підприємства. Це є комплексним та всеосяжним підґрунтям для розробки стратегії господарської діяльності підприємства та ефективного управління.

Подальша розробка механізму управління підприємством на основі забезпечення його економічної безпеки в господарській системі потребує рішення таких питань: обґрунтування шкали оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, розробки стратегії діяльності, обґрунтування механізмів забезпечення необхідного рівня економічної безпеки.

1. *Васильців Т.Г., Микитюк Р.М.* Удосконалення методики оцінювання економічної безпеки підприємства // Науковий вісник НЛТУ України.— 2012.— Вип. 22.14. — С. 181–188.

2. *Грунин О.А., Грунин С.О.* Экономическая безопасность организации. — СПб.: Питер, 2002. — 180 с.

3. *Гусев В.С.* Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов. — СПб.: Очарованный странник, 2001. — 224с.

4. *Дем'яненко Г.Є.* Економічна безпека торговельного підприємства: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.05 — Економіка торгівлі та послуг / Донец. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. — Донецьк, 2003. — 18 с.

5. *Довбня С.Б., Гічова Н.Ю.* Діагностика рівня економічної безпеки підприємства // Фінанси України.— 2008.— №4. — С. 88–97.

6. *Єрмошенко М.М., Горячева К.С.* Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство. — К.: Національна академія управління, 2010. — 232 с.

7. *Забродський В.А., Кизим М.О.* Власність, економічна безпека і держава // Економічна кібернетика.— 2000.— №3–4.— С. 58–63.

8. *Капитула С.В.* Качественная и количественная оценка неопределенности // Разработка рудных месторождений.— 2001.— Вип. 75. — С. 7–10

9. *Клейнер Г.Б., Тамбовцев В.Л., Качалов Р.М.* Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность. — М.: Экономика, 1997. — 226 с.

10. *Ковалев Д.В., Плетникова И.В.* Количественная оценка уровня экономической безопасности предприятия // Экономика Украины.— 2001.— №4. — С. 35–40.

11. Ковалев Д.В., Сухорукова Т.В. Экономическая безопасность предприятия // Экономика Украины.– 1998.– №10. – С. 48–51.
12. Козаченко Г.В., Пономарев В.П., Ляшенко О.М. Экономическая безопасность: сущность и механизм обеспечения: Монография. – К.: Либра, 2003. – 280 с.
13. Марущак С.М. Методика оцінки рівня економічної безпеки підприємства на основі теорії нечітких множин // Вісник Хмельницького національного університету.– 2011.– №5, Т. 1. – С. 16–21.
14. Мищенко С.Н. Система обеспечения экономической безопасности организации: Дис... канд. экон. наук: 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством / Донской гос. техн. ун-т. – Ростов н/Д., 2004. – 197 с.
15. Мініна Є.О. Критерії і показники економічної безпеки підприємства // Вісник економіки транспорту і промисловості.– 2010.– №29. – С. 153–157.
16. Модування економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: Монографія / За ред. В.М. Геєця. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 240 с.
17. Основы экономической безопасности. Государство, регион, предприятие, личность / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: Интел-синтез, 1997. – 288 с.
18. Роженко О.В. Обґрунтування складових економічної безпеки торговельних підприємств // Науковий вісник Одеського національного економічного університету.– Серія: Економічні науки.– 2014.– №10. – С. 135–148.
19. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности: Учебник. – 2-е изд., испр. и доп. – Минск: РИГТО, 2012. – 367 с.
20. Третьякова Н.С. Разработка системы управления экономической безопасностью предприятий: Дис... канд. экон. наук: 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством / СПб. гос. инж.-экон. ун-т. – СПб., 2003. – 206 с.
21. Халина В.Ю. Методичний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства // Економічна безпека і підприємництво.– 2014.– №1. – С. 173–181
22. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: Монографія. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2015.